

MILLIY TURIZM XIZMATLAR BOZORIDA «TURIZM MARSHRUTI» TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI, SHAKLLARI, TURLARI VA TASNIFLANISHI

https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a46

Tursunova Gulmira Rabbonovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Turizm kafedrasida dotsent
vazifasini bajaruvchi

Annotatsiya. Maqolada milliy turizm xizmatlar bozorida «turizm marshruti» tushunchasining nazariy asoslari va uning o'ziga xos jihatlari, turizm marshrutining shakllari va muallif tomonidan turizm marshruti bo'yicha ishlab chiqilgan tasniflash hamda uning turlari tahlil qilingan. Shuningdek, «Turizm marshruti»ning tasniflanishi va bir qancha turlari ilmiy yangilik sifatida muallif tomonidan keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: milliy turizm xizmatlar bozori, «turizm marshruti» tushunchasining nazariy asoslari va uning o'ziga xos jihatlari, turizm marshruti shakllari, turizm marshruti turlari va turizm marshruti tasniflanishi.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ, ФОРМЫ, ВИДЫ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПОНЯТИЯ «ТУРИСТИЧЕСКИЙ МАРШРУТ» НА НАЦИОНАЛЬНОМ РЫНКЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Турсунова Гулмира Раббоновна
И.о.доцент кафедры Туризма
Самаркандского института экономики и сервиса

Аннотация: В статье анализируются теоретические основы понятия «туристский маршрут» на национальном рынке туристических услуг и его особенности, формы туристического маршрута, а также авторская классификация туристского маршрута и его виды. Также в качестве научной новизны автором приводится классификация «Туристического маршрута» и несколько его видов.

Ключевые слова: национальный рынок туристических услуг, теоретические основы понятия «туристский маршрут» и его особенности, формы туристического маршрута, виды туристического маршрута и классификация туристского маршрута.

THEORETICAL FOUNDATIONS, FORMS, TYPES AND CLASSIFICATION OF THE CONCEPT "TOURIST ROUTE" IN THE NATIONAL MARKET OF TOURIST SERVICES

Tursunova Gulmira Rabbonovna
acting assistant professor of the Department of Tourism of the
Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract. The article analyzes the theoretical foundations of the concept of "tourist route" in the national market of tourist services and its features, the forms of the tourist route, as well as the author's classification of the tourist route and its types. Also, as a scientific novelty, the author provides a classification of the "Tourist route" and several of its types.

Key words: national market of tourist services, theoretical foundations of the concept of "tourist route" and its features, forms of tourist route, types of tourist route and classification of tourist route.

Kirish. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning Yangi O'zbekiston strategiyasi nomli kitobida «Turizm – O'zbekiston iqtisodiyotining drayveri», – deb ta'rif berilgan bo'lib, unga ko'ra O'zbekistonning zamonaviy iqtisodiyoti – samarali ishlab chiqarish bilan birga xizmat ko'rsatish tarmoqlari rivojiga asoslangan iqtisodiyot bo'lmog'i lozim. Bu muhim vazifa turizmni rivojlantirish, O'zbekistonni jahon turizmining jozibali markaziga aylantirish, yurtimizni sayyohlar eng ko'p tashrif buyuradigan davlatlar qatoriga kiritishni ko'zda tutadi.

Turizm ravnaqi uchun maxsus iqtisodiy hududlarni tuzish, turistik klasterlarni yaratish, sohaga strategik sheriklarni jalb qilish, sayyohlik infratuzilmasi va turizm sanoatini jadal rivojlantirish, hududlarning sayyohlik salohiyatidan to'liq va samarali foydalanish, milliy turistik mahsulotlarni ishlab chiqarish va uni jahon bozorlariga olib chiqish borasidagi faoliyatimizni jadal rivojlantirish.

Turistik industriyadagi xizmatlarga ixtisoslashgan tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash, "low cost" aviaqatnovini yo'lga qo'yish, soha uchun kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish kabi masalalar ham diqqat markazimizda bo'ladi.

Zero, bugungi kunda jahonning rivojlangan mamlakatlarida turizm iqtisodiyotning strategik tarmog'iga, uning o'ziga xos drayveriga aylanib ulgurgan. Turizmning mamlakatlar yapi ichki mahsulotidagi o'rni muttasil oshib bormoqda. Binobarin, iqtisodiy taraqqiyot sur'atlarini jadalashtirishga intilayotgan Yangi O'zbekistonda ham turizmni rivojlantirish ustuvor iqtisodiy vazifalardan biri bo'lmog'i lozim [10].

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev o'zining "Yangi O'zbekiston strategiyasi" nomli kitobida Yangi O'zbekistonni barpo etishda quyidagilar turizmni rivojlantirish bo'yicha strategik vazifalar sifatida belgilab o'tilgan:

- ❖ turizm tarmog'ini jadal rivojlantirish, turizm sohasini boshqarish tizimini takomillashtirish;

- ❖ turizm sohasida viza, litsenziya berish va ruxsat olish tartib-taomillarini soddalashtirish;

- ❖ xorijiy investitsiyalar, jahon brendlarini faol jalb qilish, turizm sohasida biznes yuritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

- ❖ yangi turizm yo'nalishlarini yaratish, turizmning zamonaviy turlarini rivojlantirish, ularning jozibadorligini oshirish [2].

Yuqorida berilgan strategik vazifalarning to'rtinchisida ko'rsatib o'tilganidek, nafaqat turistik shaharlar uchun, balki O'zbekiston bo'yicha yangi turdagi turistik marshrutlar assortimentini ko'paytirish, uni turistlar talabi va istagiga moslashtirgan holda majmual, mavzuli hamda maqsadli yo'naltirish eng muhim vazifalar qatoridan joy olgan.

Tadqiqot natijalari bo'yicha «Turistik marshrut» tushunchasining nazariy asoslarini o'rganganimizda uning turli jihatlari tahlil qilindi. Jumladan:

1. Turistik marshrutni rejalashtirish: turistlar tashrif buyurishni istagan joylarni tanlash va bu joylarga borish uchun eng qulay marshrutni aniqlash jarayonidir. Mazmunli turistik marshrut ishlab chiqishda marshrut maqsadi, ishtirokchilar soni, turpaket narxi, xavfsizlik darajasi, vaqt va shu kabi omillarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, turistik marshrutni rejalashtirish uni ishlab chiqish va targ'ib qilish uchun zarur bo'lgan resurslarni aniqlashni o'z ichiga oladi hamda mahalliy madaniyat, atrof-muhit va infratuzilmani, qolaversa, maqsadli bozor ehtiyojlari va umidlarini tushunishni talab qiladi.

2. Marshrutning davomiyligi: turistik marshrutning davomiyligi turistlar qaysi shahar yoki hududlarga borishlarini, bo'lish kunlarini rejalashtirganiga qarab farq qilishi mumkin. Ba'zi marshrutlar bir necha kun davom etishi mumkin, boshqalari esa haftalar yoki oylar davom etishi mumkin.

3. Turistik marshrutlarning turlari: turistik marshrutlar sayohat maqsadi va turistlarning qiziqishlariga qarab har xil turda bo'lishi mumkin. Ulardan ba'zilari madaniy-tarixiy marshrutlar, sarguzashtli, ekologik marshrutlar va shu kabilarni o'z ichiga oladi.

4. Qulaylik va xavfsizlik: turistik marshrutni rejalashtirishda turistlarning qulayligi va xavfsizligini hisobga olish turistik marshrutni boshqarishning muhim tarkibiy qismi bo'lib, tashrif buyuradigan joylarga mos transport turlari, turar joy tanlashda turistlar o'zlarini erkin va xavfsiz his qilishlarini inobatga olib, turistik hududlardagi xavflarni baholash, favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik ko'rish va tegishli xavfsizlik uskunalari va ma'lumotlarini taqdim etish kabi choralar kiradi.

5. Marketing va reklama: sayohat marshrutining nazariy asoslarini tahlil qilganimizda, turistik marshrut ishlab chiqilgandan so'ng, uni samarali sotish va maqsadli auditoriyaga targ'ib qilish kerak bo'ladi. Bunga misol tariqasida ijtimoiy media, ommaviy axborot vositalari bilan aloqalar, turistik jurnallarda reklamalar, sayohat ko'rgazmalarida qatnashish, turli marketing kanallaridan foydalanish hamda jamoatchilik bilan aloqalar kabi qator reklama tadbirlarini aytish mumkin.

6. Turistik marshrutni boshqarish: turistik marshrutni boshqarish marshrut rejasining bajarilishini nazorat qilish, tashish va joylashtirishni tashkil etish, muammolar va nizolarni hal qilish, turni mazmunli va esda qoladigan darajada tashkil qilishni o'z ichiga oladi.

7. Turistik marshrutni baholash va monitoring: turistik marshrutning samaradorligi o'z maqsadlariga erishishda davom etishi va barqarorligini ta'minlash uchun muntazam ravishda baholanishi va monitoring qilinishi kerak. Bunda, albatta, tashrif buyuruvchilar soni, qoniqish darajasi, iqtisodiy va atrof-muhitga ta'siri haqida ma'lumotlarni to'plashdan tashqari statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, turistlar anketasi, marshrutni ko'rib chiqish va shu kabilarni o'z ichiga olishi mumkin.

8. Turistik marshrutning ekologik jihatlari: turistik marshrutni rejalashtirish va boshqarishda ekologik jihatlarni hisobga olish kerak. Bu marshrutning atrof-muhitga ta'sirini baholash, tabiiy

resurslardan foydalanishni nazorat qilish, chiqindilarni nazorat qilish va shu kabilarni o'z ichiga oladi. Turistlarning kelajak avlodlari uchun marshrut o'tadigan joylarning tabiiy go'zalligi, hududning landshafti va boyligini saqlab qolish muhimdir.

9. Turistik marshrutning ijtimoiy jihatlar: turistik marshrutni rejalashtirish va boshqarishda ijtimoiy jihatlar ham hisobga olinishi kerak. Bunga mahalliy aholining marshrutni ishlab chiqishda ishtirok etishi, mahalliy aholi uchun ish o'rinlarini yaratish, mahalliy an'analar va madaniyatni hisobga olish va shu kabilar kiradi. Bunday yondashuv turistlar va mahalliy aholi o'rtasida o'zaro manfaatli munosabatlarni o'rnatishga va turizmga ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga yordam beradi.

10. Turistik marshrutning texnologik jihatlar: texnologik yangiliklar turistik marshrutning samaradorligi va xavfsizligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Bu navigatsiya va marshrutni rejalashtirish uchun mobil ilovalardan foydalanish, turistlar xavfsizligini ta'minlash uchun videokuzatuv tizimi, elektron to'lov tizimlarini joriy etish va hokazolarni o'z ichiga olishi mumkin. Bunday yondashuv turistlar uchun qulay va xavfsiz muhit yaratishga yordam beradi. Texnologiya taraqqiyoti turistik marshrutlarni ishlab chiqish va boshqarish usullarini o'zgartirdi.

11. Geografik mulohazalar: turistik marshrutning rivojlanishi va muvaffaqiyatida maqsad va uning atrofidagi hududning fizik geografiyasi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Marshrutni rejalashtirishda tabiiy resurslar, topografiya, iqlim va foydalanish imkoniyati kabi omillarni hisobga olish kerak.

12. Tarixiy va madaniy ahamiyati: tarixiy yoki madaniy obidalar, diqqatga sazovor joylar va turistik obyektlar atrofida turistik marshrut ishlab chiqilishi mumkin. Ushbu joylarning ahamiyati va kontekstini tushunish tashrif buyuruvchilar uchun mazmunli va haqiqiy tajriba yaratish uchun juda muhimdir.

13. Iqtisodiy foyda: turistik marshrutni ishlab chiqish boradigan joy va uning atrofidagi hududga ish bilan bandlikni oshirish, biznes imkoniyatlari va soliq tushumlari kabi muhim iqtisodiy foyda keltirishi mumkin. Marshrutni samarali boshqarish ushbu imtiyozlarni maksimal darajada oshirish va adolatli taqsimlanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, turistik marshrut konsepsiyasining nazariy asoslari turistlar uchun barqaror, zavqli va mazmunli, shu bilan birga, mahalliy hamjamiyat va atrof-muhit uchun foydali bo'lgan yo'nalishlarni ishlab chiqish va boshqarish uchun asos yaratadi. Turistik marshrutlarni samarali rejalashtirish, boshqarish va baholash turizm

industriyasi, iqtisodiyotning o'sishi hamda rivojlantirishiga hissa qo'shishi mumkin, shu bilan birga, tashrif buyuriladigan joyning madaniy - tabiiy merosini saqlash va targ'ib qilish mumkin.

Shunday qilib, turizmga «turistik marshrut» tushunchasining nazariy asoslari marshrutni rejalashtirish, boshqarish va baholash, shuningdek, ekologik, ijtimoiy va texnologik jihatlariga asos bo'lgan tamoyillar va tushunchalarni nazarda tutadi. Turistik marshrut turistning ma'lum bir yo'nalish yoki diqqatga sazovor joylarni ziyorat qilishi uchun boradigan yo'li yoki marshrutni sifatida to'g'ri ishlab chiqish hududga ko'plab turistlarni jalb qilishi, mintaqa iqtisodiyotini rivojlantirishga va hududning tabiiy go'zalligi, madaniy merosini saqlashga hissa qo'shishi mumkin. Shuningdek, turizmga ijtimoiy mas'uliyatini yodda tutish va marshrutni ishlab chiqishda mahalliy aholining fikri hamda atrof-muhitga ta'sirini hisobga olish muhimdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

O'zbekiston bo'ylab turistik hududlar uchun turli xildagi va mavzudagi turmarshrutlarni yaratish masalalari ko'proq amaliyotda bajarilsa-da, lekin mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan ilmiy izlanish va tadqiqotlar o'tkazilishi davomida ko'plab adabiyotlar tahlilida, olimlardan: M.B.Биржаков [Введение в Туризм], A.S.Kuskov va Ю.А.Джалядян [Основы туризма], В.С.Сенин [Организация международного туризма], Н.М.Бирицкая, Т.М.Сергеева, [Туropereyting], I.S.Tuxliyev va B.Sh.Safarov [Turizm asoslari], R.Xaitboyev [Turizm marshrutlarini ishlab chiqish texnologiyasi], Z.O.Raximov va N.E.Ibadullayev [Turopereyting] va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar tahlil qilindi hamda o'rganildi.

Rus olimlaridan M.B.Birjakov, V.I.Nikiforov: «Turistik marshrut – turist harakatining geografik jihatdan belgilangan marshrut yoki hududga bog'langan turistlar guruhlar. U turistlarning harakatini batafsil tavsiflaydi, transport yoki harakatlanish vositalarini, yo'llarni, relyefni hisobga oladi», – deb ta'rif beradi [6].

N.M.Biritskaya va T.M.Sergeyeva tomonidan keltirilgan ta'rifga ko'ra, «turistik marshrut (fransuzcha “harakat”, “oldinga siljish” yoki “yo'l”) – turistlarga dasturda ko'zda tutilgan xizmatlar bilan ta'minlash maqsadida ma'lum vaqt davomida harakatlanishi uchun oldindan rejalashtirilgan marshrut. Bu turning ajralmas qismi bo'lib, sayohat doirasida turistlarning ma'lum bir yo'nalishdagi harakatini geografik jihatdan belgilaydi» [7].

R.Xaitboyevning fikricha esa «turistik marshrut qayd qilingan, kutilmagan «takliflar»ning bajarilishi yoki «xizmatlar» majmuasi a'lo darajada kafolatlanishi uchun ham turistik marshrutlar

deyladi. Turistlarning barcha ehtiyojlarini, talablarini bajarishda foydalanadigan yo'llar turistik yo'llar deyiladi» [8].

V.S.Senin: «Marshrut – barcha geografik nuqtalar va joylar ro'yxati bilan ko'rsatilgan, turistlarning marshrutdagi to'xtashlar (turishlar) oralig'ida harakatlanishi uchun foydalanadigan transport turlarini ko'rsatadigan yo'li», – degan fikrni ilgari suradi [9].

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi 2019-yil 18-iyulda tasdiqlangan O'RQ-549-sonli "Turizm to'g'risida"gi Qonunida turistik marshrut bevosita turistik yo'nalish deb nomlanib, unga ko'ra, «turistik yo'nalish – sayohat vaqtida turist, ekskursant tashrif buyuradigan asosiy joylarning ro'yxati bo'yicha turistning, ekskursantning rejalashtirilgan harakatlanish yo'li» deb ta'riflangan [1].

Bizning fikrimizcha, *turistik marshrut yoki yo'nalish deb, turistning turistik dasturda ko'rsatilgan ketma-ket tashrif buyuradigan barcha geografik nuqtalari, turistik hududlari, destinatsiyalari va turistik majmualariga piyoda yoki turli xildagi transport vositalari turlaridan foydalangan holda bosib o'tadigan yo'lga aytiladi.*

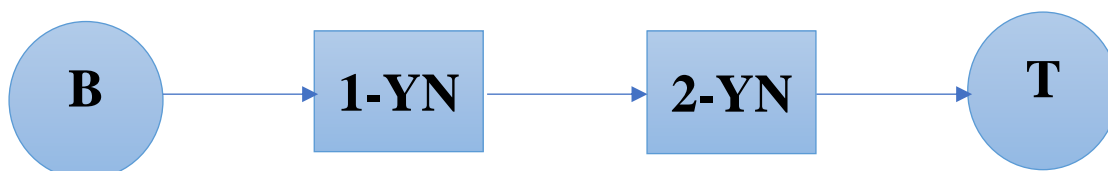
Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotlarimiz natijasida milliy turizm xizmatlar bozorida «turizm marshruti» tushunchasining nazariy asoslari o'rganilgan bo'lib, shu bilan birga, turizm marshrutining shakllari, turizm marshrutining turlari va turizm marshrutining tasniflanishi bo'yicha ilmiy xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Tadqiqotni olib borish jarayonida ilmiy abstrakt fikrlash, mantiqiy yondashuv kabi usullardan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Milliy turizm xizmatlar bozorida «turizm marshruti» tushunchasining nazariy asoslari, shakllari, turlari va tasniflanishi turizm marshrutlarini diversifikatsiyalashda juda katta ahamiyatga ega. Shuning uchun ham biz turistik marshrutlarni o'rganishimiz davomida uning turlari va shakllarini aytib o'tishni maqsadga muvofiq deb hisobladik. Turistik marshrutlarning fazoviy shakli bilan bir qatorda uning chiziqli shakllari ham mavjud. Marshrutlar yo'nalishdagi marshrut bo'ylab harakatiga qarab chiziqli, halqali, radial va kombinatsiyalangan (aralash) shakllariga ko'ra farqlanadi.

Chiziqli marshrut turistning yashash joyidan yoki jo'nab ketish nuqtasidan boshlanib, sayohatning boshqa yo'nalish nuqtalariga to'g'ri kelmaydigan, ya'ni turli geografik nuqtalarda tugallanishi bilan bog'liq yo'nalishdir. Masalan, chel ellik turist Toshkent orqali Samarqandga tashrif buyuradi, keyin Buxoroga sayohatni amalga oshirib, Xorazmga yetib boradi va u yerdan uyiga qaytib ketadi.

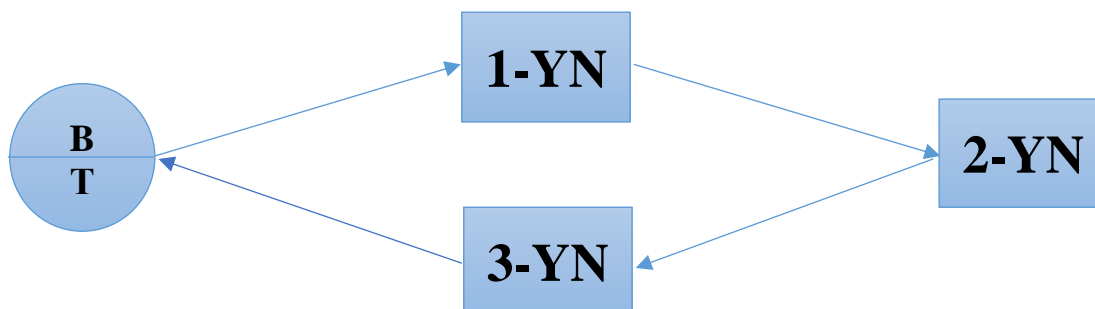
Biroq bu turdagi marshrut turistlar orasida eng keng ommalashgan turi bo'lib, turist belgilangan joyda 7-10 kun yoki undan ko'proq vaqt davomida yashab, o'zi turgan joydan bir kunlik ekskursiyalarni amalga oshiradi. Natijada dam olishdan so'ng turist doimiy yashash joyiga qaytadi.

1-chizma. Chiziqli turistik marshrut

Aylana yoki halqali marshrut uning boshlanishi va tugallanishi bir xil geografik joylashuv nuqtasida sodir bo'ladigan, ya'ni sayohat boshlangan joyi hamda tugallangan joyi ham bitta manzilga mos keladigan yo'nalishdir. Bunday mar-

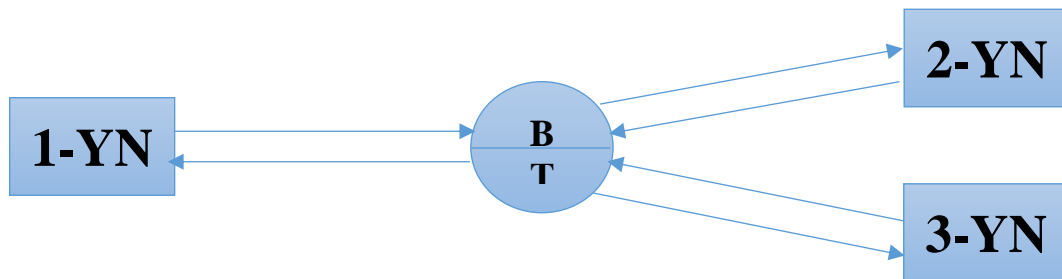
shrut O'zbekistonning mashhur an'anaviy marshruti hisoblanadi. Masalan, chet ellik turist Toshkent orqali Samarqand, Buxoro, Xorazmga tashrif buyuradi, keyin u yerdan Toshkentga qaytib kelib, Toshkent orqali o'z vataniga ketadi.

2-chizma. Aylana yoki halqali turistik marshrut

Radial marshrut yo'nalishdagi harakatning yana bir varianti bo'lib, uning boshlanishi va tugallanishi bitta geografik joylashuv nuqtasida sodir bo'ladi. Unda turist turli xil yo'nalishlarga sayohatni amalga oshirib, natijada sayohatning boshlang'ich nuqtasiga qaytib keladi. Masalan,

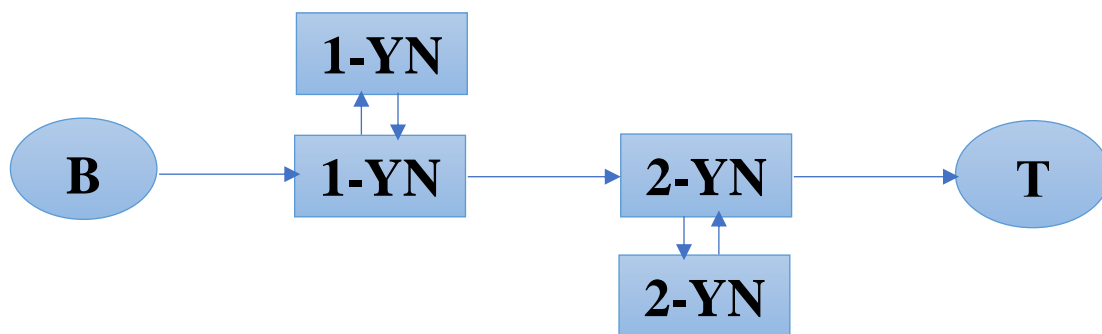
chel ellik turist sayohatni Toshkentdan boshlaydi, u yerdan Farg'ona vohasiga o'tib, yana Toshkentga qaytadi va undan so'ng Samarqand, Buxoro va Xorazm viloyatlarida bo'lib, to'g'ri Toshkentga qaytib keladi va u yerdan uyiga ketadi.

3-chizma. Radial turistik marshrut

Kombinatsiyalangan marshrut turizm marshrutining keyingi turi bo'lib, u yoki bu kombinatsiyada chiziqli, aylana va radial marshrutning barcha yo'nalishlarini o'z ichiga olgan marshrut hisoblanadi. Masalan, turist bir nechta transport turlaridan foydalanib, ya'ni Toshkentdan avval

poyezd orqali Farg'ona vohasiga, so'ng havo yo'lari orqali Xorazmga va u yerdan Qoraqalpog'istonga avtobus orqali Buxoroga, Buxorodan tez-yurar poyezdi orqali Navoiy va Samarqandga yetib kelib, havo yo'llari orqali Samarqanddan o'z vataniga qaytib ketadi.

4 chizma. Kombinatsiyalangan turistik marshrut [3]

B – marshrutning boshlanish nuqtasi; *T* – marshrutning tugash nuqtasi;

1-YN – *2-YN* – marshrut bo'ylab yo'nalish nuqtalari.

Turistik marshrutlarni turli mezonlarga ko'ra tasniflash mumkin. Yuqorida turistik marshrutlarning shakllari hamda uning o'ziga xos tomonlari va farqlarini ko'rib chiqdik. Shuningdek, taqdiqot natijalari tahlili asosida turistik marshrutlarning tasniflanishini ishlab chiqdik va uning chizma ko'rinishini keltirib o'tishni maqsadga muvofiq, deb hisobladik (5-chizma).

Ushbu chizmada keltirilgan faoliyat turi va turistlar maqsadi bo'yicha, geografik joylashuvi bo'yicha, harakatlanish va transport turlaridan foydalanish bo'yicha, davomiyligi va intensivligi bo'yicha, sayohat shakliga va sayohatchilar turlariga ko'ra belgilar asosida turistik marshrutni tasnifladik. Bundan tashqari turistik marshrutlarni quyidagi turlar asosida ham tasniflash mumkin.

Geografik jihatdan:

Suv yo'llari marshrutlari: daryo, ko'l yoki dengiz kruizlari, parom sayohatlari va suv sayohatining boshqa shakllarini o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Havo yo'llari marshrutlari: turli joylar orasidagi parvozlarga asoslangan, havo sayohatlari – vertolyot, parashyut, havo shari hamda derejabl turlarini o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Quruqlikdagi marshrutlar: suv faoliyatida ishtirok etmasdan quruqlikdagi sayohatga asoslangan, asosan yengil avtomobil, avtobus, relsli poyezd turlari bilan amalga oshiriladigan sayohatlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar [5].

Mavsum va iqlimga ko'ra:

Bahorgi marshrutlar: mavsumiy xususiyatlar, ob-havo va yilning ma'lum vaqtlarida tashkil etiladigan marshrutlar.

Qulay iqlim sharoitiga ega marshrutlar: iqlimi yumshoqroq va qulayliklarga ega, havosi toza hududlarga tashkil qilinadigan sayohatlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Yozgi marshrutlar: issiq oylarda sayohat qilish, ko'pincha plyajlarda dam olish, salqin tog' hududlarida sayr qilish, lager va boshqalar bilan bog'liq sayohatlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Kuzgi marshrutlar: doimiy turlardan farqli ravishda kuz faslini yoqtiradiganlar va nisbatan salqinroq ob-havoda dam olishni xohlovchilar hamda kuz fasli ziynatidan bahramand bo'lishni istovchilar uchun tashkillashtirilgan sayohatlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Qishki marshrutlar: oppoq qor yoqqanda, chang'i va snoubordda uchish kabi qishki mashg'ulotlarga qaratilgan, yangi yil bayramlari va qishda o'tkaziladigan tadbirlarni o'z ichiga olgadi-gan marshrutlar.

Oraliq mavsum marshrutlari: iqlimi yumshoqroq bo'lgan va turli tadbirlar uchun mos keladigan, bahor va kuz oyidagi sayohatlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Yil bo'yi: butun yil bo'yi hech qanday mavsum talab qilmaydigan sayohatlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Yomg'irli kunlariga mo'ljallangan marshrutlar: yomg'ir mavsumi boshlanishi bilan turistik shahar va hududlarda yomg'ir ixlosmandlari uchun tashkil etiladigan maxsus turlarni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Yuqori iqlimga moslashgan marshrutlar: Arktika yoki cho'l kabi ekstremal iqlim zonalariga sayohatni o'z ichiga oladigan marshrutlar.

Ushbu tasniflash yangi turdagi xilma-xil turistik marshrutlarni yaratishga, iste'molchilar talabi hamda didiga moslashtirishga va turizm xizmatlar bozoriga tezroq realizatsiya qilishga turtki bo'ladi.

Turizm marshrutlarini ishlab chiqishning turizm iqtisodiyotidagi o'rnini belgilaganimizda yoki belgilanishining eng muhim jihatlaridan biri shundan iboratki, birinchi navbatda, yangi ish o'rinlari paydo bo'ladi va aholining ko'pchiligi, ayniqsa, yosh kadrlar hamda mutaxassislar ish bilan ta'minlanadi [4].

Turistik marshrutlar yaratishning yana bir muhim tomoni shundaki, turistik marshrutda turistik oqimning ko'payishi ichki turizm ham, xalqaro turizm ham elatlar, xalqlar va millatlar o'rtasida munosabat, do'stlik va o'zaro hamkorlik rishtalari paydo bo'ladi. Hozircha bunday do'stona aloqalar, asosan, shaharlar aholisi bilan chet elliklar o'rtasida yuz bermoqda. Bu holatning asosiy sabablari chet ellik turistlarning haligacha turistik

shaharlardan tashqaridagi tabiiy mintaqalarga, landshaft va xushmanzara joylarga, tabiat qo'riqxonalarini va milliy bog'larga, suv havzalari hamda shifobaxsh davolash maskanlariga jalb qila olmaganimizdir.

Turistik marshrutlarni yaratish va ularni tanlash turning maqsadi, transporti, to'xtash nuqtalari, turistlar soni va qolish kunlari, shuningdek, ayrim mamlakatlarda mehmonxonalarini band qilish tartibiga bog'liq bo'ladi. Biroq sayohatning maqsadiga qarab, turistik marshrutlarni yaratish uchun umumiy talablarni shakllantirish lozim. Masalan, tibbiy, sog'lomlashtirish, dam olish, ziyorat, ishbilarmonlik turlarini tashkillashtirishda to'g'ridan to'g'ri va bir turdagi transportdan foydalanadigan marshrutni ishlab chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Sarguzasht, ekstremal, sport, o'quv turlarini tashkillashtirishda esa transport vositalarining aralash turi hamda marshrutning har bir to'xtash nuqtasida bo'lish vaqti inobatga olinishi lozim.

Yuqoridagi fikrlardan aytish mumkinki, turizmni rivojlantirishning muhim asoslaridan biri turistik resurslarga marshrutlar ishlab chiqish hisoblanadi. Turistik marshrutlarni ishlab chiqishning turizm rivojiga ta'siri, nazariy jihatdan olib qaralganda, yana bir imkoniyatga to'xtalish juda katta ahamiyat kasb etadi. Bu imkoniyatlar turizm obyektida va turizm marshruti davomida turistlarga xizmat qiladigan infratuzilmaning paydo bo'lishidir. Turistik hududlarga yoki obyektlarga turistlar qatnovi boshlanganidan so'ng mahalliy aholida turistlarga xizmatlar ko'rsatish istagi paydo bo'ladi, natijada turistlarning nimalarga qiziqishi, ularning talab va ehtiyojlarini o'rgana boshlaydi. Shu tariqa turistik obyektlarda va turistik marshrut bo'ylab o'ziga xos bo'lgan turistik infratuzilma shakllanish bosqichiga o'tadi.

Xulosa va takliflar. Qayd qilinganlardan xulosa qilish mumkinki, mamlakatimizdagi barcha turistik resurslarga turistik marshrutlarni ishlab chiqishni boshlash turizmni rivojlantirishda eng muhim iqtisodiy omil hisoblanadi. Turistik resurslarga turistik marshrutlar ishlab chiqishning nazariy asoslarini o'rganish turizm resurslaridan foydalanishning davlat dasturini ham ishlab chiqishni kun tartibiga qo'yadi.

Bugungi kunda ushbu sohada olib borilayotgan davlat siyosati istiqbolda hududlar va ularning infratuzilmasini kompleks jadal rivojlantirish, dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarini hal etish, ish o'rinlarini ko'paytirish, hududlar va turistik marshrutlar diversifikatsiyasi hamda rivojlanishini ta'minlash, aholining daromadlari,

yashash darajasi va sifatini oshirish hamda mamlakatning turistik jozibadorligi va imijini yaxshilashga qaratilgan.

Turizm marshrutlarini ishlab chiqishning mamlakat hayotidagi o'rnini va ahamiyatini belgilashda juda katta imkoniyatlar borligini hisobga olishimiz talab qilinmoqda. O'zbekistonda yetarli darajada tabiiy, madaniy va boshqa tarixiy omillar mavjud bo'lgan bir paytda, turizm xizmat bozori mamlakatning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy salohiyati talabiga javob bermaydi. Turistlarni joylashtirishning moddiy bazasi mehmonxona, pansionat, dam olish uylari va bazalari hamda sanatoriy-kurort muassasalari ma'nan va jismonan eskirgan. Boshqa tomondan jahonning eng yuqori standartlariga javob beradigan turistik obyektlar qurilish sur'atlarining oshganligi, chet el safarlariga chiqish holatlarining ko'payganligi O'zbekistonda turistik tashkilotlar sonini emas, balki sifatli xizmat ko'rsatish turlarini ko'paytirishga barcha

imkoniyatlar hamda to'raligicha asos borligidan dalolat beradi.

Shuningdek, sifatli xizmat ko'rsatish turlarini ko'paytirish esa bevosita turistlar talabiga mos bo'lgan turli xildagi turistik mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqishga zamin yaratadi. Hozirgi kunda hududdagi turistik salohiyat yil sayin oshib borishiga qaramay, O'zbekistonga tashrif buyuradigan turistlarga maksimal darajada xizmat ko'rsatish uchun turistik mahsulotda ko'zda tutilgan barcha xizmatlarni yetkazib berishda ba'zi qiyinchiliklar hali ham sodir bo'lmoqda. Bu esa turistik mahsulotda ko'zda tutilgan xizmatlarning sifatiga va iste'molchisiga o'z ta'sirini ko'rsatishi bilan belgilanmoqda. Chunki turistlarga taklif qilinadigan turistik mahsulotlarning mohiyati va assortimentini boyitishda xizmatlar yetkazib beruvchi korxonalar hamda mutaxassislardan uning ilmiy jihatdan mohiyatini chuqur o'rganishlari talab qilinadi.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. 2019-y.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi" kitobi. – T.: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. Кусков А.С., Джаладян Ю.А. Основы туризма. Учебник. 4-е изд., перераб. – М.: КНОРУС, 2015. С. 126.
4. Raximov Z.O., Ibadullayev N.E., Xaitboyev R. *Turopereyting. Darslik.* – T.: "Innovatsion rivojlanish" nashriyot-matbaa uyi, 2021.
5. Xaitbayev R. va boshqalar. *Turizm marshrutlarini ishlab chiqish texnologiyasi. O'quv qo'llanma.* – S., 2018. 5-b.
6. Буржаков М.Б., Никифоров В.И. *Индустрия туризма. ПЕРЕВОЗКИ. Издание третье, переработанное и дополненное.* – СПб.: Издательский дом Герда, 2007. – 528 с.
7. Бирицкая, Н.М., Сергеева, Т.М. *Туроперейтинг. Учебно-методическое пособие.* – Мн.: БГЕУ, 2010. С. 27.
8. Xaitbayev R. va boshqalar. *Turizm marshrutlarini ishlab chiqish texnologiyasi. O'quv qo'llanma.* – S., 2018. 5-b.
9. Сенин В.С. *Организация международного туризма. Учебник. 2-е изд., перераб. И доп.* – М.: Финансы и статистика, 2014. С. 28.
10. Tursunova G.R. *Milliy turizm xizmatlar bozorida «turizm marshruti» tushunchasining mohiyati va ta'rifi.* // *Iqtisodiyot va ta'lim.* 2023, 24-son.